

In memoriam

Gheorghe Pavelescu

31 martie 1915-17 octombrie 2008

La 17 octombrie 2008 a plecat dintre noi patriarhul etnologilor și folcloriștilor români, Profesorul Gheorghe Pavelescu.

Se născuse la 31 martie 1915, în satul Purcăreți, din județul Alba; o așezare prin care, în 1917, treceau și „pașii profetului” Lucian Blaga. Ulterior, mișcat de aflarea acestui fapt, tânărul Pavelescu va căuta în opera poetului și filosofului urme ale acelei treceri. Și nu-i va fi greu să le descopere. Blaga însuși i-a mărturisit la prima lor întâlnire că rămăsese impresionat de oamenii locului, pe care i-a comparat cu „dacii ier-natici”¹. Iar în articolul „Case românești” scris de filosof, etnologului i se pare a recunoaște imagini din propriul sat natal: „Satele românești înălțate vertiginos pe o muche sau împrăștiate într-o vale ca turmele, s-au născut parcă din inspirația capricioasă a naturii înseși (...). Ulilele unui sat de munte se pierd printre stânci șerpuitoare ca pâraiele. Ulilele, în loc să taie stâncile, mai bucuros le ocolesc”².

Acesta a fost spațiul original ce a marcat biografia Profesorului Pavelescu. A-i prezenta însă aici această biografie ar însemna o repetare a ceea ce s-a scris despre el cu prilejuri omagiale, sau în diverse dicționare. Vreun cercetător mai tânăr, sau chiar vreun student aflat în fața licenței universitare, va îmbrățișa, poate, ideea unei monografii³. Noi, acum, îi vom trimite acolo, sus, doar un crâmpel din admirația și iubirea cu care semenii l-au înconjurat în viața terestră.

S-a format ca specialist în studiul culturii tradiționale românești sub aripile a doi savanți de renume: Ion Mușlea și Romulus Vuia. Era încă elev la liceul „Aurel Vlaicu” din Orăștie când Mușlea l-a acceptat drept stipendiat al renumitei Arhive de Folclor din Cluj. Lui Vuia i-a fost asistent la Muzeul Etnografic al Transilvaniei, tot la Cluj. Pasiunea pentru cultura de tip tradițional i-a fost stimulată în egală măsură de prelegerile de filosofia culturii susținute de Lucian Blaga, chemat, spre bucuria elitei intelectuale transilvănene,

1. Pavelescu, Gh. (1999), *Prezențe sibiene. Evocări literare*, Sibiu: Casa de Presă și Editură Tribuna, 132. Cartea conține patru capitole, referitoare la Mihai Eminescu, George Coșbuc, Octavian Goga și Lucian Blaga. Despre acesta din urmă va scrie un volum aparte: Gh. Pavelescu (2003), *Lucian Blaga, evocări și interpretări*, Sibiu, Editura Universității „Lucian Blaga”.
2. Pavelescu, Gh. (1995), „Lucian Blaga trăia numai pentru eternitate”, interviu, în I. Opreșan, *Lucian Blaga printre contemporani. Dialoguri adnotate*, ed. a 2-a revizuită, București: Editura Saeculum & Editura Vestala, 430-470 (cit.: p. 431).
3. Două dintre reperele biografice ale unei astfel de lucrări sunt: Ilie Moise, „Omagiul Profesorului Gh. Pavelescu” (omagiul venind să încununeze vârsta de 90 ani a Profesorului), în *Studii și comunicări de etnologie*, tom XIX, 2005, 201-204; și „Pavelescu Gheorghe”, în I. Datcu (2006) *Dicționarul etnologilor români*, ed. a 3-a, București: Editura Saeculum, 699-701.

la Universitatea clujeană, la catedra de filosofia culturii.

După studii de filosofie la numita Universitate, s-a dedicat cu pasiune cercetărilor de teren. A realizat remarcabile culegeri de folclor. Despre *Valea Sebeșului*, carte ce își află originile în 1933 și apărută în ediție definitivă în 2004, Ilie Moise scria că este „cea mai amplă monografie zonală de tip clasic apărută în ultimele decenii” (Moise 2005, p. 203), găsimu-i drept ideal termen de comparație monografia folclorică *Țara Vrancei* de Ion Diaconu.

Contribuțiile care i-au fixat lui Gheorghe Pavelescu un loc inconfundabil și de neșters în istoria etnologiei și folcloricii românești au fost însă acelea dedicate unor credințe și practici spirituale străvechi, îndeosebi magiei, cu tot complexul de implicații: medicină populară, ritualuri de trecere, simbolistică, filosofie de viață etc. Studii precum *Pasărea suflet* (publicat în „Anuarul Arhivei de Folclor”, în 1942, dar reluat ca volum de sine stătător – cu ilustrații, fișe de teren și corespondență adiacentă – în 2008), *Mana în folclorul românesc* (Sibiu, 1944, premiat de Academia Română) și *Cercetări asupra magiei la românii din Munții Apuseni* (București, Biblioteca de sociologie, etică și politică, 1945) sunt lucrări devenite clasice încă de la apariție. Temele cu care au fost realizate și bogăția de date pe care le cuprind îndreptătesc chiar extinderea judecății de valoare asupra lor: nu încap,

așadar, îndoială că, dacă ar fi fost scrise într-o limbă de mare circulație (engleză, franceză), ele ar fi intrat în bibliografia antropologică internațională a temelor respective! ...

Cu astfel de materiale etnografice – culese personal, printr-o asiduă muncă de teren – tânărul Gheorghe Pavelescu a asaltat nu mai puțin de trei doctorate: primul în sociologie la Universitatea din București, sub conducerea lui Dimitrie Gusti, în 1942; al doilea în filosofia culturii la Universitatea din Cluj-Sibiu, sub îndrumarea lui Lucian Blaga, tot în 1942; iar al treilea în etnografie și folclor la Universitatea din Cluj, îndrumat de astă dată de Romulus Vuia, în 1945. Că aceste doctorate aveau drept temelie fapte și idei originale, de mare interes, o dovedește și incidentul că, în 1942, la doctoratul condus de Lucian Blaga, Romulus Vuia a refuzat să facă parte din comisie, motivând că lucrarea (e vorba de *Mana în folclorul românesc*) ar fi una de etnografie și s-ar fi cuvenit să fie susținută sub conducerea sa! ... Așa cum am punctat deja, peste trei ani, orgoliul reputatului etnograf (îndreptățit în unele privințe) va primi satisfacție⁴...

Deși n-a cochetat cu regimurile politice, Gh. Pavelescu n-a fost scutit de hărțuiri istorice. A lucrat și în muzeografie (un scurt răstimp a fost director al Muzeului Național de Artă Populară, actualul Muzeu al Țăranului Român), și în învățământul superior (la Cluj și la Sibiu); a peregrinat prin diverse centre culturale, stabilindu-se în cele din urmă la

4. Episodul este relatat în Pavelescu, 1995, p. 444. Tot acolo (a se vedea p. 441 și altele) rezultă, totuși, limpede că Gh. Pavelescu și-a proiectat cercetările asupra magiei sub influența gândirii lui Blaga, așa cum aceasta s-a etalat în anii '20-'30: în articole, dar mai cu seamă în cursul „Despre gândirea magică”, publicat ulterior ca secțiunea I a părții a II-a („Gândire magică și religie”) din *Trilogia valorilor*. Nu e deloc exagerat a considera aceste părți din operele celor doi autori drept complementare. Dacă lucrurile stau astfel, rezultă că Blaga-filosoful n-a fost în mod necondiționat refractar la cercetarea socio-culturală de teren, așa cum i s-a reproșat în epocă și mai târziu (vezi Henri H. Stahl, *Eseuri critice*. București, Editura Minerva, 1983). Ideea de complementaritate este reiterată și de inițiativa asistentului Gh. Pavelescu de a aduce la un seminar de filosofia culturii, coordonat de profesorul Lucian Blaga, un cioban în carne și oase, „îmbrăcat în costumul specific: cojoc, căciulă, șerpar, cioareci, opinci, având cu el și bâta ciobănească din lemn de corn”; și întrucât profesorul s-a arătat încântat de dialogul cu insolitul invitat, faptul a fost repetat, anume cu un rapsod din Gura Râului (Pavelescu 1995, 442-443).

Sibiu, orașul pe care Constantin Noica îl considera, ca profil universitar, Jena României... A depășit însă toate greutățile, conducându-și existența după o concepție de viață spiritualistă, cu învățăminte din Socrate, Platon, Marc Aureliu, creștinism...

Rândurile de față ar fi mult sărace dacă am omite că acest „om cu trei doctorate” a fost și un mare iubitor de poezie. Atât de înaltă/adâncă i-a fost această iubire, încât, luându-ne după propria lui mărturisire (și, cunoscându-i onestitatea, nu vedem de ce am pune la îndoială faptul), în timpul celor patru clase de gimnaziu, urmate la Sebeș, a învățat *pe de rost și în întregime* volumul *Poezii* de Eminescu, ediția Octav Minar (1927) și primul volum *Poezii* semnat de Octavian Goga (1905), iar în perioada de licean, petrecută la Orăștie, a învățat (așijderea pe de rost și integral) primele cinci volume de poezii de Lucian Blaga, adică *Poemele luminii*, *Pașii profetului*, *În marea trecere*, *Lauda somnului* și *La cumpăna apelor !!!* ... În asemenea împrejurări, precizarea că și-a înmuiat el însuși condeiul în curcubeul poeziei vine de la sine. În tinerețe a așternut,

într-adevăr, pe hârtie un grupaj de versuri confesive, în care un eu obosit (în pofida vârstei autorului) își află tihna în mijlocul naturii, contemplând munții, pajiștile verzi, răsăritul soarelui, mândria brazilor, nemișcarea lacului. ...

Și-a păstrat până în ultimele zile dorința de a lucra. În anii din urmă – însoțit de fiica sa, Amalia, ca de o Antigonă modernă⁵ –, putea fi întâlnit la diverse manifestări științifice, nu numai la Sibiu, dar și la Cluj-Napoca, Alba Iulia, Focșani, sau București. Celor din jurul său, apăsați adesea de griji, le dădea o veritabilă lecție de viață cu căldura sufletului său mare într-un trup din ce în ce mai fragil, cu valența prieteniei mereu proaspătă, cu o lumină mereu gata să-i cuprindă chipul.

În anii din urmă, atunci când cineva i se adresa cu urările de „Sănătate!” sau „La mulți ani!”, Profesorul Gheorghe Pavelescu se obișnuise să răspundă, cu un zâmbet a cărui tristețe era estompată până la anihilare de o undă de umor fin: „Mai bine mi-ați dori un colțișor de rai!”. Fie-i dorința ascultată de Cel de Sus!

5. E vorba de Amalia Pavelescu, ea însăși specialistă în etnografie și, de asemenea, conf. univ. la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu.